

RUSYA'YA GÖNDERİLEN DERVİŞ MEHMED EFENDİ'NİN DİPLOMATİK MİSYONUNUN DÖNEMİN ALMAN BASININDA VE AVUSTURYA ELÇİSİ ESTERHÁZY'NİN RAPORLARINDAKİ YANSIMASI (1755)

 Hüseyin Onur ERCAN¹

Öz

III. Osman'ın tahta cülûsunu Rusya'ya tebliğ vazifesiyle görevlendirilen Osmanlı elçisi Derviş Mehmed Efendi, diplomatik misyonuna dair kaleme aldığı ve günümüze ulaşabilmiş tahriri/sefâretnâmesi bulunduğundan, bilinen ve hakkında çeşitli çalışmalar yapılmış bir elçidir. Bununla birlikte şimdiye kadar ortaya çıkarılmamış hususlardan birisi, elçiliğin mebzul sayıdaki dönemin Alman basınında nasıl yer bulduğudur. XV. yüzyıl ortalarında Almanya'da Mainz şehrinde hareketli parçalar ile yazı baskısını başlatan Johannes Gutenberg'e kadar geri götürülebilen ve XVIII. yüzyıl itibarıyla Almanca konuşan kalabalık nüfustan ötürü yüksek tirajlara sahip Alman basını, Berlin, Viyana, Frankfurt ve Münih gibi şehirler başta olmak üzere birçok büyük şehirde bulunan matbaalarla canlı ve etkili bir haber kaynağı konumundaydı. Kaldı ki Alman basını, ana hedef kitlesi geniş bir coğrafyaya yayılmış olan XVIII. yüzyılın okumuş siyasal insanın (*homo politicus*) iltifatına sahipti. Ayrıca kuvvetli bilgi toplama ağıyla beslenen Almanca yayınların, kısa bir süre sonra Fransızca, İtalyanca ve İngilizce gibi diğer dillere çevrildiği, dolayısıyla üretilen haberlerin yalnızca Almanca bilen okuyucuyla sınırlı kalmadığı bilinen bir husustur. Bu noktadan hareketle bir Osmanlı elçisinin, Çar Büyük Petro'dan beri Avrupa'nın büyük devletleri arasına girmenin yollarını arayan Rusya'ya gönderilişi, 1755 yılı itibarıyla Avrupa'da olup bitenleri süreli gazete ve dergilerden öğrenmeyi çoktan alışkanlık edinmiş okuyucu kitlesi için yüksek haber değeri taşıyordu. Haberlerin öne çıkardığı konulardan, diğer bir ifadeyle neyin haber yapıldığından, tercih edilen anlatım biçiminden, kısaca elçiliğin Alman kamuoyuna nasıl yansıtıldığından hareketle, Osmanlıların XVIII. yüzyıl ortalarında Avrupa'da nasıl görüldüğüne dair ipuçları bulmak mümkündür. Bu makale geniş bir yelpazede taranan dönemin yayınlarına dayanarak söz konusu diplomatik misyonun, Derviş Mehmed Efendi'nin Mayıs-Temmuz aylarını geçirdiği St. Petersburg günlerinin Alman basınına nasıl yansıtıldığını ortaya koymak için hazırlanmış bulunmaktadır. Bunun dışında aynı sıralarda St. Petersburg'da bulunan Avusturya elçisi Kont Esterházy'nin raporları da incelenmiş ve Osmanlı elçisi hakkında yazdıkları ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Rusya, Osmanlı Elçisi, Derviş Mehmed Efendi, Kont Esterházy, St. Petersburg, III. Osman.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Türk-Alman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul/Türkiye, ercan@tau.edu.tr.

**THE REFLECTION OF DERVISH MEHMED EFENDI'S DIPLOMATIC MISSION TO RUSSIA IN
THE CONTEMPORARY GERMAN PRESS AND THE REPORTS OF AUSTRIAN ENVOY
ESTERHÁZY (1755)**

Abstract

The Ottoman envoy Dervish Mehmed Efendi, who was assigned to notify Russia of the accession of Osman III, is a known envoy about whom various studies have been carried out, as he has a surviving *takrîr/sefâretnâme* written about his diplomatic mission. However, one of the questions that has not yet been researched is how the embassy was covered in the abundant contemporary German press. The German press, which can be traced back to Johannes Gutenberg, who started printing with movable parts in Mainz, Germany in the mid-fifteenth-century, and which had high circulations due to the large German-speaking population by the 18th century, was a lively and effective source of news with printing presses located in many major cities, especially in Berlin, Vienna, and Munich. Moreover, the German press had the favor of the *homo politicus*, in other words, the educated political man of the eighteenth century, whose main target audience was spread over a wide geography. In addition, it is a well-known fact that German publications, which were fed by a strong information-gathering network, were soon translated into other languages such as French, Italian, and English, thus the news produced was not limited to German-speaking readers. From this point of view, the dispatch of an Ottoman ambassador to Russia, which had been looking for ways to become one of the great states of Europe since the reign of Tsar Peter the Great, was of high news value for the readership, which by 1755 was already in the habit of learning what was happening in Europe from periodicals and journals. It is possible to find clues about how the Ottomans were perceived in Europe in the mid-eighteenth-century by analyzing the topics highlighted in the news, in other words, what was and what was not reported, the preferred narrative style, in short, how the embassy was reflected the German public. Based on a wide range of contemporary publications, this article aims to reveal the way this diplomatic mission, Dervish Mehmed Efendi's May-July St. Petersburg days, was reflected in the German press. In addition, the reports of the Austrian envoy Count Esterházy, who was in St. Petersburg at the same time, were also analysed and his writings about the Ottoman envoy were addressed.

Keywords: Russia, Ottoman envoy, Dervish Mehmed Efendi, Count Esterházy, St. Petersburg, Osman III.

**ОТРАЖЕНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ МИССИИ ДЕРВИША МЕХМЕДА ЭФЕНДИ В
РОССИЮ В НЕМЕЦКОЙ ПРЕССЕ ТОГО ПЕРИОДА И ОТЧЕТАХ АВСТРИЙСКОГО
ПОСЛА ЭСТЕРХАЗИ (1755 г.)**

Аннотация

Мехмед Дервиш эфенди — известный османский дипломат, которому было поручено уведомить Россию о воцарении Османа III. Его миссия была предметом различных исследований, поскольку сохранился написанный посланником “посольский отчет” (*takrîr/sefâretnâme*). Однако одним из аспектов, который до сих пор оставался

неизученным, было освещение деятельности посольства в современной немецкой прессе. Последняя вела свою историю от Иоганна Гутенберга, который начал печатать книги при помощи подвижных литер в Майнце (Германия) в середине XV века. Немецкая периодическая печать к XVIII веку имела большие тиражи, благодаря многочисленному грамотному населению и типографиям, расположенным во многих крупных городах, особенно в Берлине, Вене, Франкфурте и Мюнхене. Кроме того, немецкая пресса пользовалась благосклонностью homo politicus - образованных политических деятелей XVIII века. География ее целевой аудитории была широкой, не ограничиваясь немецкоязычными читателями. Хорошо известно, что немецкие издания опирались на мощную сеть сбора информации и быстро переводились на другие языки, такие как французский, итальянский и английский. С этой точки зрения сообщения об отправке османского посланника в Россию, которая со времен царя Петра I искала пути превращения в одну из великих держав Европы, были весьма актуальны. Широкие массы читателей к 1755 г. уже привыкли узнавать о происходящем в Европе из газет и журналов. О том, как воспринимали османов в Европе в середине XVIII века, можно узнать, проанализировав темы, освещаемые в новостных сообщениях: что сообщалось, какой стиль повествования предпочитался и т. д. На основе широкого круга публикаций рассматриваемого периода данная статья ставит своей целью выявить, какое нашли отражение в немецкой прессе время, проведенное Мехмедом Дервиш-эфенди в Санкт-Петербурге, и его дипломатическая миссия в мае-июле 1755 г. Кроме того, были проанализированы отчеты австрийского посла графа Эстерхази, который находился в это время в российской столице.

Ключевые слова: Россия, османский посланник, Дервиш Мехмед Эфенди, граф Эстерхази, Санкт-Петербург, Осман III.

Giriş

Ağabeyi I. Mahmud'un vefatı üzerine 14 Aralık 1754 (28 S 1168) tarihinde tahta cülûs eden III. Osman'ın, saltanat değişikliklerinde kadimden beri uygulandığı üzere bunu dost ve komşu devlet hükümdarlarına bildirmesi, diğer bir ifade ile cülûs tebliğinde bulunması icap etmişti. Bu tebliğ, Rusya, Avusturya ve Lehistan'a beşâretnâme türündeki nâme-i hümayûn ile elçiler göndererek, diğer devletler içinse onların İstanbul'daki temsilcilerine bu hususta mektuplar vermek suretiyle gerçekleşti. Bu cümleden olmak üzere Venedik, İngiltere, Fransa ve İsveç saraylarına elçi izamı olmamış, bu devletlerin İstanbul'daki temsilcilerine bu hususta mektuplar verilmiş olup, bunları Londra, Paris ve Stockholm'a yollamaları istenmiştir. Neticede cülûs tebliği vazifesiyle Avusturya'ya Hacı Halil Efendi,² Lehistan'a Zıstovili Hacı Ali Ağa,³ Rusya'ya ise sâbık silahdar kâtibi Derviş

² Osmanlı bürokrati Halil Efendi'nin Viyana elçiliği ve Kutsal Roma Alman İmparatoru I. Franz ile zevcesi Maria Theresia'ya ayrı ayrı teslim ettiği nâme-i hümayûnun diplomatik özellikleri hakkında Tarih Dergisi'nde (Turkish Journal of History) değerlendirme aşamasında bulunan "III. Osman'ın Tahta Cülûsunu Bildirmek Üzere Halil Efendi ile Avusturya'ya Gönderilen Beşâretnâme" başlıklı bir makale çalışması, tarafımızca hazırlanmış bulunmaktadır.

³ Zıstovili'nin diplomatik misyonu üzerine yapılan bir çalışma için bk. Hacer Topaktaş, *Lehistan'da bir Osmanlı Sefiri: Zıstovili Hacı Ali Ağa'nın Lehistan Elçiliği ve Sefâretnâmesi (1755)* (Ankara: TTK, 2015).

Mehmed Efendi memur kılındı.⁴ Her üç diplomatik misyonunun da iki amacı bulunuyordu; tahta cülûs haberini muhtevî nâme-i hümayûnun teslimi ve Bâbîâlî'nin, iki ülke arasındaki dostluk ve barışı sürdürmekten yana olduğunun tebliği.

Faik Reşit Unat'ın aktardığına göre Mehmed Efendi'nin bu elçiliği hakkında sade bir üslupla ve oldukça açık bir Türkçe ile yazmış olduğu sefâretnâmenin yazmaları Topkapı Sarayı Müzesi'nde Emanet hazinesi Numara 1439 ve Millet Kütüphanesi'nde Numara 829 ile mahfuz bulunup dönemin vak'anüvisi Seyyid Hâkim Tarihi'ne 1753-1766 (1166-1180)⁵ aynen kaydolunmuştur. Daha sonra sefâretnâme, yine resmî tarih yazıcısı Ahmed Vâsîf Efendi tarafından özetlenerek ve üzerinde üslup bakımından bazı değişiklikler ve düzeltmeler yapılarak tarihine alınmıştır.⁶

Osmanlı-Rus münasebetleri 1739 Belgrad Antlaşması'ndan beri barış içerisinde sürdüğünden münasebetlerin XVIII. yüzyıldaki odak noktasını oluşturan ticaret yeniden ön plana geçmişti. Bilindiği üzere Karadeniz ticareti, iki devlet ticaretinde önemli bir hacme sahiptir.⁷ Böylece Derviş Mehmed Efendi 1755 yılı itibarıyla Osmanlılarla Ruslar arasında barış ortamının hâkim olduğu yıllarda ve ayrıca Büyük Petro'nun kızı Yelizaveta'nın Rus Çarıçesi I. Yelizaveta olarak hüküm sürdüğü dönemde (1741-1762),⁸ güçlendirdiği merkezî otorite ve yaptığı askerî reformlarla bölgesi dışına da nüfuz edip Avrupa'nın gitgide güçlü ve söz sahibi devletleri arasına girmekte olan Rusya'ya ve idarî merkezi St. Petersburg'a gelmiş bulunuyordu.

Osmanlı elçisinin biyografisi kısaca şu şekildedir: Divân-ı Hümayûn kâtiplerinden Derviş Mehmed Efendi, İzzet Ali Paşa'nın mühürdarlığından yetişerek çavuşlar kâtibi ve Ağustos 1753'te (L 1166) küçük ruznâmecisi oldu. Elçiliğe tayin olmadan önce silâhdâr kâtibi görevinde bulunurken 1755'te (1168) Rusya'ya şikk-ı sâni pâyesiyile elçi olarak gidip aynı yıl geri geldi. Elçiliğini müteakip önce sipâh kitâbeti, bu görevinden azledilerek yine şikk-ı sâni pâyesini taşıdığı hâlde 10 Haziran 1758'de (3 L 1171) cizye muhasebecisi, 29 Nisan 1762'de (5 L 1775) atlı mukabeleciliği, Mayıs 1762'de (L 1175) süvari mukataacısı ve Nisan 1764'te (L 1177) sipâh kalemi kâtibi vazifelerine atandı. Sipâh kâtibi görevinde iken 1-10 Haziran 1764 (Evâil-i Z 1178) tarihinde ikinci kez Rusya elçisi olarak atandı. Elçiliğini tamamlayıp dönüş yolundayken Rusya'da vefat etti.⁹ Vefatına ilişkin bilgiyi vak'anüvis Hâkim'in bir başlık altında verdiği Derviş Mehmed Efendi, ihtiyar ve hasta olduğundan dolayı vefat ettiğinde (Şubat-Mart 1765/Şaban-Ramazan 1178), cenazesi büyük zahmetlerle Bender'e getirilip burada defnedildi.¹⁰

⁴ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi [Osmanlı Tarihi 1166-1180/1752-1766]*, c. I, haz. Tahir Güngör (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 536-537.

⁵ Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi* (İstanbul: Yeditepe, 2018), 23.

⁶ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*, nşr. Bekir Sıtkı Baykal (Ankara: TTK, 1968), 99-100; Hâkim Efendi'deki takrîr metni için bk. Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. I, 309-326.

⁷ Osman Köse, "1722-1776 Tarihli Ecnebi Defterine Göre Osmanlı Rus Münasebetleri," *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9 (1994): 166.

⁸ Hakkında yapılmış İngilizce bir çalışma için bk. Tamara Talbot Rice, *Elizabeth, Empress of Russia* (New York: Praeger, 1970).

⁹ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 2, haz. Nuri Akbayar (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996), 414; Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. I, 336-37, 672; Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. II, 1069, 1151. Devrin tüm kaynaklarında ismiyle birlikte zikredilen "Dervîş" unvanının menşeinin izini sürmeye çalışmış olmakla beraber, Mehmed Efendi'nin hangi tarihten olduğu şimdilik gizemini korumaktadır.

¹⁰ Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. II, 1171.

Öyle görülüyor ki Derviş Mehmed Efendi, diplomatik misyonuna dair kaleme aldığı ve günümüze ulaşabilmiş takrîri/sefâretnâmesi bulunmasına rağmen, şimdiye kadar sadece kısa anlatılarla, üstelik dönemin tarihini yazmış Seyyid Mehmed Hâkim'in naklettiklerinden bile yoksun şekilde zikredilmiş¹¹ ve müstakil olarak yerli veya yabancı herhangi bir akademik çalışmaya konu edilmemiştir. Hâlbuki zengin malzemeye sahip yerli ve yabancı kaynaklara müstenit olmak kaydıyla, bu elçiliğin gerek Osmanlı-Rus münasebetleri ve gerekse Osmanlı diplomasi tarihine katkı sağlayabilecek potansiyele sahip olduğuna şüphe yoktur. Bu noktadan hareketle bu makale, Derviş Mehmed Efendi'ye dair bugüne kadar ortaya konmamış bir yöne, elçiliğinin dönemin Alman basınına ve Avusturya Devlet Arşivi'nde mahfuz raporlara nasıl yansıdığı sorusuna cevap aramak, bu hususa ışık tutmak üzere hazırlanmış bulunmaktadır.

1) Derviş Mehmed Efendi'nin St. Petersburg Elçiliği

Elçinin vak'anüvis kroniğinde yer alan takrîrine başvurmak suretiyle diplomatik misyonun çerçevesini özetle şu şekilde ortaya çıkarabiliriz: Derviş Mehmed Efendi, hazırlıklarını tamamladıktan sonra erbain içi/kara kış içinde 15 Ocak 1755 (1 Ra 1168) Çarşamba günü İstanbul'dan hareket etti. Zorlu kış şartlarında ilerleyip otuzuncu gün Bender Kalesi'ne vardı. Burada kendisini Bender muhafızı Abdullah Paşa ağırladı. Atların ve arabaların tedariki için yedi gün ikameti sürdüren elçilik kafilesi 19 Şubat Çarşamba günü Bender'den ayrıldı. Bu sırada kendisine eşlik etmek üzere Bender Beşlü ağalarından Ali Ağa, otuz nefer ile tayin edildi. Hep birlikte Lehistan hududuna varıldı. Ertesi hafta (26 Şubat/14 C) Rus topraklarına Vasilikof (Vasilikov Kalesi) mahallinden girildi. Burada esasen kırk gün olan karantina uygulaması, merkezden gelen talimatla Osmanlı elçisi için kısa tutuldu. Onuncu gün Rus bir hekim, heyeti sağlık kontrolünden geçirip hastaya rastlanılmadığı için yolculuğa Kiev istikametinde devam edilebildi. Elçiye Ruslar tarafından tayin olunan mihmandar ve tercüman, heyete Kiev'den itibaren eşlik etti. Ardından sırasıyla 15 Mart'ta Kozluca kasabasına, 17 Mart'ta Bihne (Nizhyn/Nejin) şehrine, 25 Mart'ta Tuğla kasabasına, 31 Mart'ta Moskova şehrine vardı. Elçilik heyeti Moskova'dan 2 Nisan Çarşamba günü ve 17 Nisan'da vardığı Novigrad'dan 18 Nisan'da ayrıldı, 22 Nisan'daysa asıl hedefine bir saat uzaklıktaki ve Petro zamanında bina edilen Manastır varoşuna/köyüne ulaştı. Nihayet Derviş Mehmed Efendi ertesi gün, 23 Nisan 1755/10 B 1168 tarihinde askerî törenle karşılandığı St. Petersburg'a, merasim alâyı ile girişini gerçekleştirdi.¹²

Resmî ziyaretlerine hemen 25 Nisan'da, kendisini davet eden Rus şansölyesi (*Başvekil*) Kont Bestujev-Ryumin'in¹³ huzurundaki resmî kabulde başladı. Kont'un konağında gerçekleşen kabulde elçi, kendisine veziriazamın¹⁴ mektubunu teslim etti. 4 Mayıs 1755

¹¹ Derviş Mehmed Efendi'den kısaca bahseden yayınlara misal vermek gerekirse krş. Hayri Çapraz, "1740-1792 Osmanlı-Rus Münasebetleri (Siyasî ve Ticarî)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 1997), 28-29; Esra Yeşilyurt, "Osmanlı Sefirlerinin Gözünden Rusya," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, 2017), 58-60.

¹² Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. I, 309-326.

¹³ Алексей Петрович Бестужев-Рюмин/Aleksey Petroviç Bestujev-Ryumin (1693-1766), diplomat, Rus dışişlerini yirmi yıl boyunca belirlemiş devlet adamı, Rus ordusunda mareşal, 15 Temmuz 1744'ten itibaren büyük şansölye.

¹⁴ Takrîrde veziriazamın kim olduğu belirtilmemişse de elçi İstanbul'dan ayrıldığında sadarete Köse Mustafa Paşa'nın (1 Temmuz 1752-16 Şubat 1755) bulunduğu bilinmektedir. Dolayısıyla elçinin yanında götürdüğü sadrazam mektubunun kime ait olduğu açıktır. Mustafa Paşa yerine mühür-i hümayûnu teslim alan Hekimoğlu Ali Paşa

(22 B 1168) Pazar günü Rus Çarıçesi I. Yelizaveta'nın huzuruna kabul edildi ve bu sırada beşâretnâme-yi takdim ve teslim etti. St. Petersburg'da geçirdiği altmış beşinci gün olan 25 Haziran'da çarıçeye veda huzura kabulünü gerçekleştirip burada çarıçenin sultana hitaben hazırlanmış nâmesini törenle teslim aldı. On gün sonra Rus şansölyesine de veda ziyaretinde bulunarak kendisinden, veziriazama tebliğ etmek üzere bir mektup teslim aldı. 24 Temmuz 1755 (14 L 1168) tarihinde St. Petersburg'dan ayrılan elçilik heyeti aynı yol güzergâhını kullanmak suretiyle kırk iki gün sonra Kiev'e (4 Eylül) ve on bir gün sonra Bender'e (15 Eylül) vardı. Buradan ise İstanbul'a yirmi günde ulaştı (5 Ekim 1755/28 Z 1168).¹⁵

Takrîrinden anlaşıldığına göre elçi, Osmanlı topraklarında olduğu gibi bulunduğu Leh ve Rus coğrafyasında, elçiliğini mümkün olan en kısa sürede tamamlama gayreti içinde konaklamalarını – aldığı “Ve dahi Devlet-i ‘aliyye ile olan dostluğumuza binâ’ en ikrâm kasdı ile bir mikdâr mahaller seyr u temâşâ eylesünler. Elçi Efendi bu husûsda ‘acele buyurmasınlar” şeklinde çok sayıda teklife rağmen – hep kısa tutmuş ve bunu, mesela, “Bir günden ziyâde eğlenmek münâsib değildir” cevabıyla muhatabına bildirmiştir.¹⁶ Bunun dışında III. Osman'a ait bir nâme-i hümayûnu hamil yolculuk ettiğinden hem Osmanlı neferlerinin hem de Leh ve Rus yetkililerin nezdinde itibar görmüş, önü hep açık tutulmuştur. Bu çerçevede tam olarak yüz bir günde ulaştığı St. Petersburg'da yine de doksan beş gün geçirmiş, dönüş yolculuğunu “sür‘at ile gelinmek ile” yetmiş günde “Fe’hamden, sümme hamden, sümme hamden” tamamlamıştır.¹⁷

2) Dönemin Alman Basınında Derviş Mehmed Efendi'nin Elçiliği

Avrupa kamuoyunda yüksek haber değeri taşıdığı anlaşılan Osmanlı sefâretlerinin Avrupa'daki misyonları, siyasî ve akademik havadisleri odağına alan XVIII. yüzyıl batı gazetelerinde yer bularak bu hususta bilgi açlığı duyan okuyucusunu tatmin etmekteydi. Bu başlık altında, XVIII. yüzyıl ortaları Almanyası'nın önemli basın merkezlerinden olan Berlin, Münih, Regensburg, Leipzig ve Frankfurt şehirlerinde çıkan gazete, siyasî havadis mecmuası/derlemesi ve almanak türündeki yayınlarda, izini sürdüğümüz Derviş Mehmed Efendi'yle alâkalı haberler bulunmaktadır.

Bu bağlamda, Derviş Mehmed Efendi'nin St. Petersburg'daki elçiliğine ilişkin haber ilk olarak Berlin'de yayımlanan *Spenerische Zeitung* gazetesinde yer aldı. Burada Prusya'nın Rusya'ya komşu olması, haberin ulaşma hızında şüphesiz etkindir. Benzer şekilde yine III. Osman'ın cülûs-ı hümayûnunu Lehistan'a bildirmek maksadıyla gönderilen Zıştovili Ali Ağa'nın 1 Mayıs Perşembe günü Varşova'ya ulaştığına ve 6 Mayıs Salı günü Wschowa'ya¹⁸ devam edeceğine dair haberi de Almanca olarak ilk defa bu

(görevinden azil tarihi 18 Mayıs 1755) tarafından kendi imzasıyla bir başka mektup gönderilmiş olma ihtimal ise bulunmamaktadır. Zira benzer bir vaziyeti yaşayan Viyana'daki Halil Efendi'nin imparatorluk ricâline 1755 Mayıs ayında teslim ettiği sadrazam mektuplarının Mustafa Paşa'ya ait olduğundan şüphe yoktur, bk. Avusturya Devlet Arşivi (OeStA), Hanedan, Saray ve Devlet Arşivi (HHStA), Türkeri V, Konv. 21-2: Varia und Collectanea (1741-1801).

¹⁵ Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. I, 309-325.

¹⁶ Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. I, 311, 318.

¹⁷ Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. I, 324-325.

¹⁸ 1757-58'deki misyonuna dair sefâretnâmesinde Mehmed Ağa'nın İskanove/Uskove olarak ifade ettiği Wschowa (Alm. *Frauenstadt*), Poznan'ın güneyinde, Leh krallarının uğrak yeri olan küçük bir kasabadır, bk. Hacer Topaktaş, “XVIII. Yüzyıl Ortalarında Türk-Leh İlişkilerinden Bir Kesit: Kapıcıbaşı Mehmed Ağa'nın Lehistan (Polonya) Elçiliği (1757-1758),” *Osmanlı Araştırmaları* 29 (2007): 210 ve aynı sayfada dipnot 32.

gazetede bulmaktayız.¹⁹ Derviş Mehmed Efendi'ye dönecek olursak, mezkûr yayın organında kendisine dair – tuhaf bir şekilde yegâne – kaydın Türkçesi şu şekildedir: “*Güneyelbe*, 29 Mayıs'tan. St. Petersburg'dan gelen en yeni mektupların naklettiğine göre Türk elçi Derviş Mehmed Efendi,²⁰ eski takvime göre 23 Nisan'da çok sayıdaki maiyetiyle beraber şehre bizzat ulaştı.”²¹

Almanya'nın en güneyinde yer alan Münih'e indiğimizde, burada çıkan siyasî *Münchener-Zeitungen* gazetesi,²² Derviş Mehmed Efendi'ye ilişkin haberleri hem geç, hem de sığ bir biçimde nakletmektedir. Bir kere elçinin isminin zikredilmediği ve bilgilerin gerçeklerle tam olarak örtüşmediği görülmektedir. Sayıca da az olan haberler şu şekildedir:

“*St. Petersburg, 16 Nisan*. Moskova'dan gelen mektuplara göre Büyük Sultan'ın elçisinin, geçtiğimiz ayın [Mart] sonunda Moskova'ya vardığı ve şimdiki ayın [Nisan] 3'ünde buraya [St. Petersburg] doğru yola çıktığı anlaşılmaktadır. Rus sarayı tarafından, Ekselansları Sultan'ı tahta cülûsundan ötürü tebrik etmek üzere İstanbul'a kimin gönderileceğine henüz karar verilmiş değildir. Tahminlere göre, çarichenin seçimi, şansölye yardımcısının bir kardeşi olan Kont von Worenzof'a isabet edecektir.”²³

“*St. Petersburg, 30 Mayıs*. Osmanlı nâzırının ikameti muhtemelen kısa süreliğine olacak. Şimdiden konuşulduğuna göre, veda huzura kabulü yakında gerçekleşecek ve hemen aynı gün İstanbul'a dönecek. Şimdi itibarıyla emin olunan o ki, çok sayıda Avrupa memleketlerinde bulunmuş ve 36 yıl önce Hollanda'ya resmî ziyaret münasebetiyle gitmiş olan Prens Sergey Petroviç Dolgorukov²⁴, Ekselansları Çariçe nâmına Büyük Sultan'a tahta cülûsundan ötürü tebriklerini sunacak.”²⁵

Dönemin bir başka Almanca kaynağı olan Leipzig'li bir siyasî havadis derlemesinde, Mehmed Efendi'nin sefâretine dair muhtasar şu bilgiler verilmektedir: “23 Nisan'da yeni Türk imparatoru tarafından gönderilen elçi Mehmed Efendi²⁶ St. Petersburg'a ulaştı ve bu ayın 25'inde büyük şansölye (*Groß-Canzler*)²⁷ tarafından kabul edildi. 5 Mayıs'ta imparatoriçe nezdinde resmî huzura kabul töreni ve 25 Haziran'da veda ziyareti gerçekleşti.”²⁸

Elçiliğe dair oldukça uzun ve başka yerde rastlanmayan bazı ayrıntıları muhtevî anlatılardan birini ise Frankfurt am Main şehrinde çıkan *Frankfurter Meß-Relation* isimli almanakta bulmaktayız:

¹⁹ “Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen,” No. LX, 20.05.1755.

²⁰ Haberde geçtiği şekliyle “Derwisch Mahomet Effendi”.

²¹ “Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen,” No. LXVI, 03.06.1755.

²² Münih Gazetesi'nin baş sayfasının görseli için bk. Ek 1.

²³ “Münchener-Zeitungen, von denen Kriegs-, Friedens- und Staatsbegebenheiten, inn- und ausser Landes,” Num. LXXXIII, 26.05.1755.

²⁴ Сергей Петрович Долгоруков/Sergey Petroviç Dolgorukov (1696-1761).

²⁵ “Münchener-Zeitungen,” Num. CIII, 30.06.1755.

²⁶ Haberde geçtiği şekliyle “Mahometh Effendi”.

²⁷ Kont Aleksey Petroviç Bestujev-Ryumin.

²⁸ *Neue genealogisch-historische Nachrichten von den vornehmsten Begebenheiten, welche sich an den europäischen Höfen zutragen, worinn zugleich vieler Stands-Personen Lebens-Beschreibungen vorkommen*, c. 73, haz. Michael Ranft (Leipzig: Heinsius, 1756), 68.

“[...] Hem İstanbul’a gönderilen Rus elçisinin raporlarından, hem de büyük sultan tarafından Rus çarîçesine fevkalâde olarak gönderilen elçinin sözlerinden, Türklerin barıştan yana olduğu anlaşılıyor. Çarîçe ayrıca, Türk hükümdarına yönelik dostluğuna binaen bu elçiyi özellikle dostâne karşılamak ve ağırlamak hususunda özen göstermekten geri durmadı. Çarîçenin emriyle elçiyi Kiev’de karşılamak üzere İzmaylovskiy Muhafız Alayı’ndan²⁹ bir yüzbaşı gönderilmişti. Yüzbaşı kendisini karşılayıp ona ve tüm maiyetine, elçi için hazırlanan St. Petersburg dışındaki Aleksandr Nevskiy Manastırı’na³⁰ yakın konumdaki ikametgâhına yerleşecekleri 23 Nisan’a kadar refakat etti. Bahsi geçen yüzbaşı, elçinin gelişini henüz aynı gün Rus büyük şansölyesine aktardığı sırada, elçiyi gelişinden ötürü tebrik etmek ve ertesi gün, elçi için şehirde tahsis edilmiş ikametgâha törenle refakat etmek emrini aldı. Nitekim şehre girişin, böylesi durumlarda mutat olduğu veçhile ihtişamlı bir merasimle gerçekleştiği gözlemlendi.

[Elçi] 20’sinde [25 yazması gerekirken muhtemelen baskı hatası yapılmış], büyük şansölyeye ilk resmî ziyaretini gerçekleştirdi. Bu sırada yaptığı konuşmada, Bâbîâlî’nin Rus İmparatorluğu’na barış ve dostluktan yana görüşlerini aktardı ve bakana sadrazamın mektubunu teslim etti. Buna benzer şekilde şansölye yardımcısı Kont Moronzov nezdinde de bir resmî kabul vuku buldu. Ancak bu sırada resmî bir hitapta bulunmak yerine, önceki konuşmasını sohbet havasında ilettili. 5 Mayıs’ta, merasim alâyı ile gittiği ve resmî törenle karşılandığı yazlık sarayda³¹ çarîçe tarafından huzura kabul edildi. [...] St. Petersburg’daki ikameti sırasında kendisine yalnızca büyük ihtiram değil, Rus monarşisinin bu yeni idare merkezinde ilginç ne varsa gösterildi.

7 Haziran’da Türk elçisi Derviş Mehmed Efendi [*Derwisch Mechmed Effendi*]’ye Bilim ve Sanat Akademisi, İmparatorluk Kütüphanesi ve Kunstkamera gezdirildi. Bakır hakkâklık atölyesinde kendisine çeşitli figürler ve başka şeylerin nasıl bakır gravür hâline getirildiği gösterildi. Resim atölyesinde çok sayıda akademi talebesinin doğa resimleri çizdiğini gördü. İlgili departmanda bronzun nasıl harflere ve madalyonlara dönüştüğüne, çelik, pirinç, ahşap ve taşın nasıl oyulup çeşitli süs eşyası hâline getirildiğine şahit oldu. Özellikle majesteleri çarîçenin çelikten [*Stahl*] yapılmış portresine hayranlık duydu. Matbaada aynı şekilde hayranlıkla, aşağıda okuyacağımız Türkçe satırlar için Türk harflerinin huzurunda yerleştirildiğini ve basıldığını izledi:

Sultan Mustafa Han [Chan]’ın oğlu majesteleri Sultan Osman Han, Hicrî 1168 yılının Safer ayının 28’inde, miras hakkı dolayısıyla Osmanlı tahtına şerefle cülûs ettikten sonra, zikredilen majeste, kendilerinin yüce onay ve teminatı ile Rus ve Osmanlı imparatorlukları arasında akdedilmiş olan barışın madde ve şartlarının şimdikiye kadar olduğu gibi bundan sonra da bozulmayacağını göstermek üzere, zatıalilerinin [bu bilgileri içeren] sultanî yazısını [nâme-i

²⁹ Измайловский Лейб-гвардии Полк/İzmaylovskiy Leyb-Gvardii Polk.

³⁰ Александрo-Невская Лавра/Aleksandro-Nevskaya Lavra/Aleksandr Nevskiy Manastırı.

³¹ Большой Екатерининский Дворец/Bolşoy Yekaterininskiy Dvoretz/Büyük Katarina Sarayı. Katarina (Yazlık) Sarayı’nın 1761 yılında Rus ressam ve gravürçü Михаил Иванович Махаев/Mihail İvanoviç Mahayev (1718-1770) tarafından yapılmış gravürleri için bk. Ek 2-3.

hümâyûn] hamil, Divân-ı Hümâyûn mensubu, şikk-ı sâni defterdarı rütbesine sahip Derviş Mehmed Efendi'yi, majesteleri çarîçeye irsal buyurmuşlardır.

İşte bunun, bakır hakkâklık atölyesinde de, bakıra bandırılmış bir levhada baskısı yapıldı; böylece matbaadaki baskıdan farkı gösterilmiş oldu. Bundan sonra akademinin üye ve profesörlerinin toplandıkları yer olan konferans salonuna geçti. Ardından coğrafya departmanına, kütüphaneye ve Kunstkamera'ya devam etti. Coğrafya departmanında kendisine gösterilen Arapça ve Türkçe elyazmalarını temaşa etti. Kunstkamera'da öğleden sonra üçe kadar kaldı ve kendisine bu sırada her türlü ilginçlikler gösterildi. Müteakiben elçiye akademinin başkanı, ekselansları Kont Rasoumovski³² tarafından St. Petersburg'un plan ve krokileri, St. Petersburg ve civarındaki âbidelerin, ayrıca Ladoga Kanalı³³ ve Kronştadt³⁴ ve Büyük Petro'nun taburlarının bakır gravürleri tanıtıldı. Bundan sonra elçi büyük memnuniyet içinde ikametgâhına avdet etti.

Haziran sonunda çarîçeye veda ziyaretini gerçekleştirdi; 10 Ağustos'a kadarsa şehirden gerçekten ayrıldığına dair bir haber almadık. Bununla birlikte ayrılması daha fazla uzamayacaktır, zira şarkın elçileri Avrupa saraylarında uzun süre kalmama âdetindedir.”³⁵

Almanya'nın yine güneyinde yer alan Regensburg şehrinde Christian Gottlieb Seiffart matbaasında basılan *Kurtz gefasster historischer Nachrichten* isimli, devrin meşhur haftalık siyasi havadis mecmuasında, aşağıda okuyacağımız şu ilginç ifadelere yer verilmiştir:

“Geride kalan Temmuz ayında üç yabancı nâzir St. Petersburg'da vedalaşıp saraylarına doğru dönüş yolculuğuna çıktı. [...] Bunlar Büyük Britanya elçisi Yarbay Melchior Guy-Dickens, Kutsal Roma Alman İmparatorluğu elçisi Kont Ludwig von Zinzendorf ve nihayet, şehre birkaç ay önce ulaşmış ve Rus kayzerî sarayına, Üçüncü Osman'ın Türk tahtına geçtiğini resmen bildirmek üzere gelen Bâbîâli elçisi [isim verilmemiş]. Bize bu Müslümanın şehirden ayrılışını bildiren St. Petersburg raporları, aynı zamanda bu kimsenin halet-i ruhiyesi hakkında bir tarif sunmaktadır. Zira o, yalnızca azınlıktaki kimselerde fark edilen özelliklere sahiptir. O kadar olağanüstü soğukkanlı bir insan olduğu söyleniyor ki, neredeyse hiçbir şey onu kayıtsız tavrından vazgeçiremez, ne herhangi bir şey şaşırtabilir ne de onda bir merak uyandırabilir. Zikredilen raporlarda onun hakkında bu cihette ve başka cihetlerde şunlar ihbar edilmektedir: Tavırlarındaki ağırbaşlılık, St. Petersburg'da bulunduğu süre zarfında kendini belli etti. Onu hiçbir şey sinirlendiremez gibi görünüyordu. Kaldı ki yabancıların merakını uyandıracak şeylerin ona pek az tesir ettiği anlaşılıyordu. Görülmeye kesinlikle değer Kronştadt'ın limanı, Rus sarayları, hem yüksek bir zevke sahip, hem de yoğun hayranlığı hak eden çarîçenin ihtişamlı ve lezzet dolu eğlence sarayları ve Rus asillerinin çiftlik malikâneleri, bütün bunlar onda en

³² Кирилл Григорьевич Разумовский/Kirill Grigoryeviç Razumovskiy (1728-1803).

³³ Ладожский Канал/Ladojskiy Kanal.

³⁴ Кронштадт/Kronştadt, Fin Körfezinde yer alan Kotlin Adası üzerindeki şehirdir.

³⁵ *Frankfurter Meß-Relation. Das ist halbjährliche Erzählungen der neuesten Staats- und Welt-Geschichten wie solche zwischen der Frankfurter Ostermesse und besagter Herbstmesse 1755 [...] (Frankfurt am Main: Engelhardlichen Laden, 1755), 62-64.*

ufak bir tatmin uyandırmadı veya merakını celbetmedi. Ona çok sayıda değişik şeyler gösterme tekliflerini büyük tevazu ile teşekkürlerini sunarak kibarca reddetti; eve dönmekten başka hiçbir arzusu yoktu. Bununla birlikte makul biçimde seyahatini, çarichenin en seçkin eğlence sarayı olan Tsarskoe Selo³⁶ [*Czarska Zeloc*] üzerinden ilerletmeye dikkat edildi. Bu nâzır o zamana dek her ne kadar hiç şaşkınlık göstermemişse de, bu görkemli yapının manzarası karşısında etkilenmiş göründü. Altının parlattığı bu saray, altın kaplama ve yeşil renkte ana gövdeye, balkonlara ve kapılara sahiptir ve bu hâliyle tamamen altın kaplama bir saray görünümündedir, ortasında ince sanat eseri bahçeler bulunmaktadır ve tüm süslemeler, bir sarayı çekici kılacak şekilde uygulanmıştır. Hiçbir şeyden heyecanlanmayan Türk nâzırı, Tsarskoe Selo'nun manzarasıyla karşılaşınca hemen öylesine hayret içinde kaldı ki, bu mekânın gözlerinde gerçek bir harika olduğunu ve Türklerin, Avrupalıların zevk ve becerisinden çok uzakta bulunduğunu söylemekten kendini alamadı.”³⁷

Seyyid Hâkim Tarihi'ne aynen alınmış olan takrîr metninde Derviş Mehmed Efendi, bu saray hakkında “Vâkı'â mu'azzam ve kendülere göre muhteşem bir serâydır”³⁸ şeklinde bir tarif yapmakta, ne altınlardan ne de Türklerde bulunmayan ince bir zevkten söz etmektedir. Elçinin “kendülere göre” tanımlamasından ve ziyareti boyunca muhataplarına karşı büyük tevazu içinde davranmasından hareketle, Alman kaynağında nakledilen ifadesinin – şayet gerçekten söylemişse – yine tevazudan ileri geldiği düşünülebilir.

3) St. Petersburg'daki Avusturya Elçisi Kont Esterházy'nin Gözlemleri

Dönemin Alman basınından naklettiğimiz bilgilerden sonra şimdi, Kutsal Roma Alman İmparatorluğu'nun 1753 yılında Rusya'ya gönderdiği kayzerî ve kralî fevkalâde elçisi (*außerordentlicher Botschafter*), Macar asilzâde Kont Miklós Esterházy (1711-1764)³⁹ tarafından St. Petersburg'da kaleme alınan ve Viyana'ya gönderilen raporlardan⁴⁰ alıntılar yapılarak, diplomatik misyona dair birinci elden bilgilere bakılacaktır. St. Petersburg'daki Avusturya diplomatının bir görgü şahidi olmasından ötürü yazdıklarına başvurmak, Derviş Mehmed Efendi'nin elçiliğine dair malumatımızı arttırmak bakımından faydadan hâli olmayacaktır.

³⁶ Царское Село/Tsarskoe Selo/Çar Köyü, St. Petersburg'un güneyinde yer alan bugünkü Puşkin şehrinin eski adıdır. Burada yer alan Katerina Parkı içerisine, bilhassa, II. Katerina devrinde ve sonrasında Türk-Rus savaşlarına ithafen birçok anıt ve bina dikilmiştir. Bu hususta bk. Eray Akçay, “Osmanlı-Rus İlişkilerinin St. Petersburg ve Çevresindeki Mimarî ve Âbidevî İzleri (XVIII-XIX Yüzyıl),” *Türkiye Günlüğü* 147 (2021): 161 vd.

³⁷ “Kurtz-gefasster historischer Nachrichten zum Behuf der neuern europäischen Begebenheiten,” VIII, Ağustos 1755, 121-122.

³⁸ Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, c. I, 323.

³⁹ Kont Miklós (Nikolaus/Niklaus) Esterházy von Galántha. Esterházy/Eszterházy, kökenleri Orta Çağ'a dayanan soylu ve ünlü bir Macar ailesidir. Miklós Esterházy, Viyana sarayı tarafından profesyonel diplomat olarak istihdam edilen Macar aristokratlardan biriydi. 1741 yılında Maria Theresia tarafından, muhtemelen Avrupa meselelerine genel aşinalığı ve özellikle de Londra'yı bilmesi nedeniyle Büyük Britanya'ya fevkalâde elçi olarak seçildi. Böylece Miklós Esterházy'nin yirmi yıl sürecek diplomatik kariyeri başlamış oldu. Lizbon, Dresden ve Madrid'de görev yaptıktan sonra 1753'te St. Petersburg'a atandı ve burada İmparatorluk ve Avusturya elçisi olarak sekiz yıl boyunca hem barış hem de Yedi Yıl Savaşları dönemlerinde iki saray arasında iş birliği aracı olarak hizmet verdi, bk. Olga Khavanova, “Madridtől Szentpétervárig, Gróf Esterházy Miklós, Mária Terézia első magyar karrierdipomatája,” *Századok* 153/6 (2019): 1141-1166. Avusturya elçisi Kont Esterházy'nin çağdaş bir gravürü için bk. Ek 4.

⁴⁰ Kont Esterházy'nin raporundan örnek sayfa için bk. Ek 5.

Bir kere Kont Esterházy, raporlarını doğrudan Avusturya Şansölyesi Kont Wenzel Anton von Kaunitz'e (1711-1794), yani 1753 yılından beri üstlendiği Avusturya şansölyesi pozisyonunu 1792 yılına kadar sürdürecektir olan Avusturya dışişlerinden sorumlu en önemli isme, dışişlerinin karar merciine göndermiştir. Bundan dolayı raporlarını büyük bir dikkatle hazırladığı düşünülebilir. Kont Esterházy, Derviş Mehmed Efendi'den ilk defa 22 Nisan 1755 tarihli raporunda söz ederek Mehmed Efendi'nin – nedense raporlarında kendisini mütemadiyen “Dervischn Mustapha” olarak zikretmektedir – bugünlerde St. Petersburg'a varmasının beklendiğini yazar.⁴¹

Bir sonraki raporunda Kont Esterházy'nin Şansölye Kont Bestujev-Ryumin ile bir görüşmesinde, Osmanlı elçisinin gelişini haber aldığı ve onun misyonu hakkında sorular sorduğu görülmektedir. Kont Esterházy, raporunda, büyük şansölyenin kendisine, Türk elçisine sondaj yaptığını, acaba küfesinde başka meseleler de bulunup bulunmadığını sorduğunu aktarır. Elçi buna cevaben, Büyük Sultan'ın tahta cülûsunu tebliğ etmekten başka bir göreve sahip olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Bâbüâli'nin St. Petersburg sarayına, Rusya'yla olan barış ve dostluğu sürdürmek yönünde teminata bulunduğunu, Türk tarafının aynı şekilde St. Petersburg sarayından da bu yöndeki teminatı umduğunu söylemiştir.⁴² Yine 29 Nisan tarihli ikinci bir raporda ise, Osmanlı elçisinin 30 kişilik heyetiyle birlikte bu ayın [Nisan] 24'ünde şehre vardığı, 26'sında da Şansölye Yardımcısı Kont Vorontsov'a⁴³ ilk ziyaretini gerçekleştirdiği ve elçi hakkında daha fazla malumatı öğrenir öğrenmez nakledileceği yazılıdır.⁴⁴ Bu muhavere, Avusturyalı diplomatın Osmanlı-Rus münasebetlerine olan ilgisine işaret ettiği gibi, Rus şansölyesinin de Avusturya'ya Osmanlılar hakkında bilgi vermekten imtina etmediğini gösterir. Ayrıca muhaverenin Derviş Mehmed Efendi'nin şansölyeyi ziyaretinden yalnızca dört gün sonra raporlanıp Viyana'ya gönderilmiş olması, Viyana Sarayı'na gelen haberlerin ne ölçüde güncel olduğunu göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

Derviş Mehmed Efendi, Kont Esterházy'nin 6 Mayıs tarihli raporuna göre bir gün evvel [5 Mayıs] öğleden önce, St. Petersburg'daki yazlık sarayda ilk kez ve resmî törenle çarichenin huzuruna kabul edilmiştir. Bu raporda “Dervischn Mustapha Bey” olarak zikredilen elçi, tahta cülûs eden yeni sultanın müjdesini verdikten sonra misafir edildiği hanesine uğurlanmıştır. Müteakiben, çarichenin tahta cülûsunun yıldönümü kutlamasına davet edilmiştir. Bir sonraki raporunda Kont Esterházy, St. Petersburg'a gelmiş bulunan Viyana elçisi Kont Zinzendorf/Zinzendorff'tan⁴⁵ iktibasen, yazlık sarayda ve 1 Haziran'da gerçekleşen maskeli baloya – bu kez de “Dervischn Mustapha” olarak anılan – Türk elçisinin de davet edildiği ve maiyetinden birkaç kişiyle birlikte baloya iştirak ettiği bilgisini verir. Burada Kont Zinzendorf, bir tercüman vasıtasıyla Derviş Mehmed Efendi

⁴¹ OeStA, HHStA, Russland II, 37, Berichte aus Russland (04.1755-06.1755), fol. 32r, Kont Esterházy'den Şansölye Kont von Kaunitz'e, 22 Nisan 1755 St. Petersburg.

⁴² OeStA, HHStA, Russland II, 37, Berichte aus Russland (04.1755-06.1755), fol. 47r-v, Kont Esterházy'den Şansölye Kont von Kaunitz'e, 29 Nisan 1755 St. Petersburg.

⁴³ Михаил Илларионович Воронцов/Михаил Илларионович Vorontsov (1714-1767).

⁴⁴ OeStA, HHStA, Russland II, 37, Berichte aus Russland (04.1755-06.1755), fol. 54r, Kont Esterházy'den Şansölye Kont von Kaunitz'e, 29 Nisan 1755 St. Petersburg.

⁴⁵ Фридрих Лудвиг Юлиус фон Цинцендорф/Kont Ludwig Friedrich Julius von Zinzendorf (1721-1780). Hakkında yapılmış yakın tarihli bir çalışma için bk. Olga Khavanova, “Count Ludwig von Zinzendorf's Diplomatic Mission to Saint Petersburg in 1755,” *Historical Studies on Central Europe* 2/1 (2022): 69-91.

ile bir süre sohbet etmek nezaketinde bulunmuş; dahası, Osmanlı elçisinin sarayın olağanüstü dairelerini ve yatak odalarını görmesine vesile olmuştur. Ayrıca maskeli balo sırasında, hiçbir davetlinin Türk an'anesine uygun olmayacağı düşünülen maskeyi takmaması yönünde alınan tedbire itina gösterilmiştir. Rapor, ekte Türk orta elçinin (*internuntius*) ilk resmî huzura kabulüne dair bir gazete eki bulunduğundan söz ederek sona erer.⁴⁶ Bahsi geçen ve doğrudan Derviş Mehmed Efendi'nin çarîçenin huzuruna kabulüyle alâkalı metin, St. Petersburg Gazetesi'nin (*St. Petersburgischen Zeitungen*) 19 Mayıs 1755 Cuma günü basılmış ekidir;⁴⁷ yedi sayfadan mürekkeptir, matbu harflerle basılmıştır ve Almancadır. İhtiva ettiği bilgiler açısından hem araştırma konumuza hem de Rusya araştırmalarına önemli katkıda bulunacağını düşündüğümüz detaylara sahip olmasına binaen, metnin aynen tercüme edilmesi yoluna başvurulmuş, bu sırada bazı kelimelerin orijinal yazılışı – tercümesinin ardından – köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Gazetedeki metnin Türkçe tercümesi aşağıdaki gibidir:

“St. Petersburg Gazetesi'ne Ek, No. 40

Cuma, 19 Mayıs 1755

St. Petersburg, 18 Mayıs.

Majesteleri Çarîçenin 24 Nisan'da öğleden sonra saat 1 civarında, şikk-ı sâni defterdarı rütbesindeki Türk elçisi Derviş Mehmed Efendi [*Derwisch Machmed Effendi*]'ye kayzerî yazlık sarayda verdiği resmî kabulün tasviridir.

Aynı gün öğleden önce saat 10 civarında bu merasim için görevlendirilmiş olan merasim alâyi İshak [*Isaac*] Katedrali meydanında toplandı. Çarîçeden elçinin yanına gitme talimatını aldıktan sonra oraya giden teşrifatçıbaşı Olsusiew, adı geçen meydanda imparatorluk arabasına oturdu. Ardından sarayın dışışleri tercümanlarından Reşetov [*Reschetow*]'u önden göndererek, muhafız bölüğünün amiri [*Pristav*] Tiutçev [*Tiutschew*]'i, elçiyi resmî kabule götürmesi ve kendisini bu iş için hazır tutması konusunda haberdar etti. Aynı sırada merasim alâyi Neva Nehri üzerinde hazırlanmış yüzer köprü üzerinden elçinin ikametgahının olduğu Vasilevskiy Adası'na [*Waşili=Ostrow*] gitti. Saray arabasından inen teşrifatçıbaşı, merdiven başında sefâretin ileri gelenleri ve merdivenin en üst basamağında bizzat elçi tarafından karşılandı. Elçi, teşrifatçıbaşını eliyle selamlayarak onu kabul odasına götürdü; burada bir divan üzerine konuğunun sağına, muhafız bölüğünün amiri ise teşrifatçıbaşının biraz ilerisine oturdu. Elçiye, teşrifatçıbaşının sebeb-i ziyareti söylendikten sonra misafirlere tütünlü çubuk, kahve, şerbet ve sürmeleri için gül suyu ikram edildi. Onlar için zengin rayihalara sahip tütsüler de yakıldı. Daha sonra solda elçi ve sağda teşrifatçıbaşı olduğu hâlde muhafız bölüğünün amiri, nâme-i hümayûnu elleri üzerinde taşıyan kâhya ve sefâretin ileri gelenlerinin peşinden odalardan çıkarak merdivenden indi. Önce elçi saray arabasının sağ ve ardından teşrifatçıbaşı sol tarafından bindi, karşılarına sarayın dışışleri tercümanlarından Buidi oturdu.

⁴⁶ OeStA, HHStA, Russland II, 37, Berichte aus Russland (04.1755-06.1755), fol. 79r, Kont Esterházy'den Şansölye Kont von Kaunitz'e, 3 Haziran 1755 St. Petersburg.

⁴⁷ OeStA, HHStA, Russland II, 37, Berichte aus Russland (04.1755-06.1755), fol. 75r-78r, Kont Esterházy'den Şansölye Kont von Kaunitz'e, 3 Haziran 1755 St. Petersburg. St. Petersburg Gazetesi'nin 19 Mayıs 1755 tarihli ekinin baş sayfasının görseli için bk. Ek 6.

Bunun üzerine merasim alâyı şu tertipte hareket etti:

1) Ağır süvari kılıcı kuşanmış bir muhafız rütbelisi ve onbaşının liderliğinde muhafız bölüğünden on iki süvari

2) Her birinin önünde dört süvari ve sair hizmetçi sınıfından görevlilerin bulunduğu üç adet üç çiftte beygir koşulu bakan arabası. Bu arabalar beraberinde çok sayıda hizmetçi sınıfı görevlisiyle imparatorluğun şu kademelerine aitti:

Hükümdarın mahrem-i esrarı, devlet başsavcısı, Rus şövalyeleri ve saray süvarileri [*Preobraschenskischen*]⁴⁸ mareşali Prens Nikita Yuryeviç Trubetskoy'a⁴⁹ ait araba. Buna sefâret heyetinden iki rütbeli oturmuştu. Küçük-Rusya necabetli Hatmanı, İzmaylovskiy saray süvarileri yarbayı, Rus ve Leh Beyaz Kartal ile Holstein St. Annen şövalyesi nişanları hamili, majesteleri çarichenin mabeyincisi, İmparatorluk Bilimler Akademisi Başkanı Kirill Grigoryeviç Razumovskiy'e⁵⁰ ait araba. Buna da sefâret heyetinden iki rütbeli oturmuştu. Hükümdarın mahrem-i esrarı, senatör, Rus ve Leh Beyaz Kartal şövalyesi, Kont Aleksey Petroviç'e⁵¹ ait araba. Buna muhafız bölüğünün amiri, İzmaylovskiy saray süvarileri yüzbaşısı Tiutçev oturmuştu.

3) Has ahırdan mirahur Niclovius.

4) At üstünde saray seyisleri ve çok sayıda hizmetli tarafından eşlik edilen has ahıra ait muhteşem eyerli ve üzerine altın ile gümüş işlemeli örtü örülmüş 10 adet yedek at.

5) Has ahırdan bir seyis.

6) Muhafız alayından at üstünde kuş tüylü sorguçlu kasket takmış 4 çavuş.

7) At üstünde saray kuryesi Miloradoviç.

8) At üstünde tören üniformalı 18 saray ulağı.

9) 4 yaya Türk tarafından refakat edilen, elleri üzerinde nâme-i hümâyûnu taşıyan ve elçiye ait Türk koşumlu bir küheylan üstünde sefâret kâhyası.

10) Elçinin ve teşrifatçıbaşının ve karşılarında tercümanın oturduğu saray arabası. Atlara iki saray hizmetlisi binmişti, her iki yanda ikişer Hayduk, tören üniformalı ikişer piyade ve elçilik heyetinden 12 çuhadar yürüyordu.

11) Has ahırdan muhteşem koşumlu bir küheylan üstünde sefâret heyetinden 1 rütbeli.

12) Muhafız alayından at sütünde bir onbaşı ve palalı 12 nefer.

Resmigeçit sırasında elçiye, donanma köprüsünün her iki yanındaki sokaklardan itibaren, imparatorluk yazlık sarayı bulvarına kadar, resmigeçit düzenindeki kara kuvvetleri kıtaları, namlusuz tüfeklerini sergiledi.

Tören alâyı yazlık sarayın bulvarına, merasim günlerinde arabalardan inilen merdivenin başına kadar ilerledi. Ve alây Fontanka⁵² sahiline kadar ilerledikten sonra durup, aynı düzen hâlinde geriye döndü.

⁴⁸ Преображенский Лейб-гвардии Полк/Preobrajenskiy Leyb-gvardii Polk.

⁴⁹ Никита Юрьевич Трубецкой/Nikita Yuryeviç Trubetskoy (1699-1767).

⁵⁰ Кирилл Григорьевич Разумовский/Kirill Grigoryeviç Razumovskiy (1728-1803).

⁵¹ Алексей Петрович Антропов/Aleksey Petroviç Antropov (1716-1765).

⁵² St. Petersburg'da geçen ve Neva Nehri'nin bir kolu olan nehir.

Piyade erleriyle desteklenmiş olan muhafız alayı, resmigeçit düzenindeydi ve tüfekleriyle hazırol vaziyetindeydiler.

Elçi, üstü kapalı yoldan tek başına ilerlemiş olan arabadan indiğinde, devlet şûrâsı Chrisoskuleyev kendisini tazimle karşıladı. Teşrifatçıbaşı sağına ve bahsi geçen devlet şûrâsı soluna geçerek istirahat etmesi için hazırlanan odaya götürdüler. Buraya kendisiyle birlikte yalnızca zikredilen yüksek rütbeliler alındı, heyetin geri kalanı bekleme odasında ayakta durdu. Elçinin bulunduğu odada elçi, kendisi için başköşede hazırlanan sandalyeye oturtulurken, teşrifatçıbaşı ve devlet şûrâsı ile muhafız bölüğü amiri sırasıyla sol tarafına oturdular. Bir süre sohbet edilirken majesteleri çarîçeye, elçinin vardığı kemterâne tebliğ edildi.

Bunun üzerine majesteleri çarîçe, başında küçük imparatorluk tacıyla ayağa kalktı ve taht salonuna geçerek, sayvanlı [*Baldachin*] koltuk şeklindeki tahta oturdu. Majesteleri çarîçenin arkasında ve ayakta hükümdarın seravcısı, muhafız bölüğünden bir kolağası, süvari muhafız bölüğünden bir miralay, Rus ve Leh Beyaz Kartal ile Holstein St. Annen şövalyesi nişanları hamili necabetli Prens Aleksey Grigoryeviç Razumovskiy⁵³ ile majesteleri çarîçenin başmabeyincisi, mahrem-i esrarı ve Rus şövalye nişanı hamili Baron Münnih bulunuyordu. Taht basamağında sağda necabetli şansölye ve solunda necabetli şansölye yardımcısı, tahttan biraz uzakta ise sağda, resmî uzun elbise giymiş majesteleri çarîçenin mabeyn nedimesi, devlet katında yer alan hanımlar ve hepsi mahsus kıyafetlere bürünmüş olan genç soylu kızlar ve sâir teşrifatın ilk beş derecesine giren hanımefendiler; solda ise saray süvarileri ve yine teşrifatın ilk beş kademesine mensup yüksek rütbeli zadegân, ayrıca ikinci dereceye sahip yabancı devlet temsilcileri mevcuttu.

Teşrifatçıbaşı, majesteleri çarîçenin emri üzerine elçiyi, onun önünde ve biraz çaprazında yer alan ve nâme-i hümayûn taşıyan kâhyayı ve onu takip eden elçilik heyetinden beş mensubunu, arz odasına götürdü. Diğerleri ise sözü edilen odada ayakta beklemeye devam ettiler.

Arz odasına duhûlde elçilik heyetinden daha önce zikredilen zatlar ve tercüman Buidi olmak üzere hepsi kapıda durmuşlardı, elçi, majesteleri çarîçeye burada Türk âdetince ilk temennasını, odanın ortasında ikinci ve tahta dört adım kala üçüncü temennalarını verdi ve orada durdu, kâhyasından nâme-i hümayûnu teslim aldı (kâhya hemen sonra ve arkasını dönmeden geri geri odanın girişine döndü) ve uzanmış kollarıyla önünde tutarak Türkçe hitâbını gerçekleştirdi. Tümgeneral İvan İvanoviç bunu aynı anda Rusçaya çevirerek okudu.

Türk elçinin majesteleri çarîçeye hitabı:

Tüm hükümdârlardan daha a'zam ve ekrem olan, denizlerin Melik ve Pâdişahı, sultan oğlu sultan, hakan oğlu hakanı, Sultan Mustafa Han'ın oğlu, Sultan Osman Han ile sâhibetü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr, sâhibetü delâilî'l-mecdi ve'l-i'tibâr, haşmetlü, miknetlü bi'l-cümle Rusyaların Pâdişâh ve İmparatoriçesi ve sâir pekçok yerlerin Melike ve Hâkimesi dostumuz Yelizaveta-i Evvel aralarında akdolunan barış antlaşmasını muhkem hâle

⁵³ Алексей Григорьевич Разумовский/Aleksey Grigoryeviç Razumovskiy (1709-1771).

getirilmesi, madde ve şartlarının temdîd ve tahkimi için bu yüce ve dostâne nâme-i hümâyûnu hazırlatmış bulunmaktadır. Haşmetli Pâdişah, varis-i taht-ı saltanat olmakla, baht-ı âlf-i taht-ı Osmanîye cülûsunu tebliğ ve bu vesileyle majesteleri çariçeyi, iki imparatorluk arasında, kutlu ve ebedî bir barış olması niyazıyla, akdolunan madde ve şartların değişmeden sürdürüleceğini temin eder. Bendeniz, yüce majestelerine bu nâme-i hümâyûnu tebliğ etmekle vazifelendirilmiş bulunmaktayım ve bundan dolayı da fevkalade şerefyâb olmuştum.

Konuşmanın tercümesi aktarıldıktan sonra elçi, sultanî yazıyı teslim etmek için tahtın bir adım yakınına kadar ilerleyerek nâme-i hümâyûnu uzattı, majesteleri çariçenin talimatıyla şansölye bunu karşıladı ve majesteleri çariçenin tahtının sağında bulunan ve altın işlemeli kumaşla örtülmüş masanın üzerine bıraktı.⁵⁴ Akabinde şansölye, elçiye, majesteleri çariçenin yüce nâmına Rusça şu cevabî konuşmayı yaptı:

Majesteleri çariçe, majesteleri sultanın Osmanlı tahtına cülûsunu büyük hoşlukla karşılamaktadır. Ayrıca majesteleri, karşılıklı dostluğun ve ebedî barış akdinin muhafaza edileceğinin temini için emir vermektedir.

Cevabî konuşma, buradaki saraydan [daha önce] İran'a gönderilmiş olan Bratitşev tarafından Türkçeye tercüme edildi.

Elçi bu cevaptan öylesine memnundu ki, tahmin edilemez biçimde, hemen teşekkürlerini sunarak Bâbiâli'nin karşılıklı dostluk temennisini tekrarladı. Elçi bunu yazılı olarak da ifade etmek arzunda olduğunu ayrıca izah etti. Buna göre, verdiği cevap neticesinde gereksiz sıkıntılara neden olması durumunda, bunun teşrifat meselelerindeki acemiliğinden, bunun da ötesinde majesteleriyle karşılaşmasından ötürü duyduğu minnettarlığından, iki imparatorluk arasındaki avantajlı dostluğu sürdürmek yönünde sahip olduğu hevesten ileri geldiğinin bilinmesini istiyordu.

Bunun üzerine elçi arkasını dönmeden geri geri yürüdü, daha evvel üç defa gerçekleştirdiği derin eğilmeleri tekrarladı ve kendisine eşlik eden, huzura kabul sırasında yanlarında duran teşrifatçıbaşı, ayrıca devlet şûrâsı Chrysoskuleyev ile birlikte arz odasından yine zikredilen odaya geçti ve istirahat çekildi. Bu sırada kendisine kahve, şerbet ve türlü türlü şekerlemeler ikram edildi. Merasim alâyı merdiven önünde düzenini tuttuktan sonra elçiye, tıpkı bahsi geçen devlet şûrâsı tarafından arabadan inerken olduğu gibi, yeniden arabaya kadar refakat edildi. Kendisine teşekkürlerini sunduktan sonra teşrifatçıbaşı ile birlikte arabaya bindi. Karşılıklarına tercüman Buidi de oturduktan sonra merasim alâyı önceki tertipte yine aynı ihtiram arzlarıyla yola çıktı ve elçinin ikametgâhına kadar ilerledi. Kısa bir müddet sonra majesteleri çariçenin saray amiri, korgeneral ve şövalye Aleksandr Nevskiy ve St. Annen nişanı hamili Kiriloviç Narişkin [*Semjon Kirillovitsch Naryschkin*]⁵⁵ elçiye ziyarette bulunarak kendisine

⁵⁴ Söz konusu vesika, Rus arşivlerinde (ve bunun gibi Polonya arşivinde olması lâzım gelen, Zıştovili Ali Ağa tarafından Leh Kralı III. August'a teslim edilen beşâretnâmenin aslı, krş. Topaktaş, *Lehistan'da bir Osmanlı Sefiri*, 46 vd.), hâlâ bulunmayı ve akademik camiaya tanıtılmayı beklemektedir. Bu yapıldığında, Avusturya'ya teslim edilen ve tarafımızca diplomatik özellikleri tahlil edilmiş (bk. dipnot 1) nâme-i hümâyûn ile benzerlik ve farklılıklar, orijinalleri üzerinden mukayese imkânına sahip olacaktır.

⁵⁵ Семён Кириллович Нарышкин/Semyon Kirilloviç Narişkin(1710- 1775).

sarayın ikramı olan yemekler sundu. Elçi, bunları merdivende karşıladı ve Narişkin'e doğru yürüyerek sağ elini uzattı, odasına götürdü ve bir divan üzerine sağına oturttu. Teşrifatçıbaşı onun sağına otururken muhafız bölüğünün amiri onların biraz çaprazına yerleşti. Misafirlere tütünlü çubuk, kahve, şerbet ve gül suyu ikram edildi, harika tütsüler yakıldı.

Sofra hazırlanır hazırlanmaz hep birlikte sofraya geçildi. Elçi ortada otururken sağında necabetli saray amiri, solunda teşrifatçıbaşı, karşısında muhafız bölüğü amiri Yüzbaşı Tiutçev oturuyordu. Yemek boyunca imparatorluk oda orkestrası müzik çalıyordu. Sofra kaldırıldıktan sonra elçiye kahve ve çay servis edildi. Ardından elçi, saray amiri ve teşrifatçıbaşı ekselanslarına, majesteleri çarıçenin bu yüce lütfundan ötürü kemterâne teşekkürlerini sundu, onlara odadan merdivene kadar eşlik etti; elçinin hizmetlileri ise refakati merdivenden aşağıya kadar sürdürdü."⁵⁶

Huzura kabul merasimine dair detaylı bu tasvirten sonra şimdi son olarak St. Petersburg'daki Avusturya elçisinin raporlarına dönecek olursak, Kont Miklós Esterházy'nin 24 Haziran tarihli raporunda bildirdiğine göre Türk elçi⁵⁷ Derviş Mehmed Efendi, 25 Haziran'da çarıçenin huzurunda resmî veda ziyaretini gerçekleştirecek, hemen akabinde İstanbul'a dönüş yoluna çıkacaktır.⁵⁸ 9 Temmuz'da kaleme aldığı ve içinde Mehmed Efendi'yle alâkalı bilgilerin de bulunduğu son raporda ise elçinin şehirden ayrılışı bahsine yer vermektedir. Burada Osmanlı elçisinin 25 Haziran'da gerçekleşen resmî görüşmede memleketine dönmek için çarıçeden müsaadesini rica ettiği ve ertesi hafta yola çıkmak arzusunda olduğu yazmaktadır. Esterházy bundan başka Derviş Mehmed Efendi'ye Rus sarayı tarafından bu türlü ziyaretlerde herkese yapıldığı üzere ilk başta 1000 duka nakit para hediye edilmek istendiği, ancak Bâbîâli'nin bunu tuhaf veya saygısızca bir davranış olarak karşılayabileceği düşüncesiyle bundan vazgeçildiği ve bunun yerine aynı miktarın elçiye takdim edilecek hediyelere harcanmasına karar verildiği bilgisini vermektedir.⁵⁹

Sonuç

Bu makalede, III. Osman'ın tahta cülûsunu tebliğ etmek üzere Rusya'ya gönderilmiş olan Derviş Mehmed Efendi'nin elçiliğinin ve 1755 yılının Mayıs-Temmuz aylarını geçirdiği St. Petersburg günlerinin Alman basınına nasıl yansıdığı konusu ele alınmıştır. Böylece haberlerin öne çıkardığı konularla birlikte elçiliğin Alman kamuoyuna nasıl yansıtıldığı, ama hepsinden önemlisi Osmanlıların XVIII. yüzyıl ortalarında Avrupa basınında ne kadar görünür olduğu da bir nebze daha ortaya çıkmış bulunmaktadır.

⁵⁶ OeStA, HHStA, Russland II, 37, Berichte aus Russland (04.1755-06.1755), fol. 75r-78r, Kont Esterházy'den Şansölye Kont von Kaunitz'e, 3 Haziran 1755 St. Petersburg. Bu tercümeyle gözden geçirip tashihleriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Kemal Beydilli hocama kemâl-i hürmet ile teşekkür ederim.

⁵⁷ Miklós Esterházy'nin Mehmed Efendi'yi bir Osmanlı değil de Türk elçi olarak tavsif etmesi şaşırtıcı değildir. Zira batı literatüründe Osmanlı, daima kavmî-etnik yapısıyla, Türklükle ifade edilmiş, ülke Türkiye, Türki, Turquía, La Turquie, Turkish Empire diye anılagelmiş ve üç kıtaya yayılmış Osmanlı İmparatorluğu da "Türk İmparatorluğu" şeklinde zikredilmiştir, örneğin bk. Hüseyin Onur Ercan, "Güçün Aynası Yahut Taklidi: Prusya Kralı Büyük Friedrich'in Osmanlı İmparatorluğu'na Gönderdiği Mektuplarda Vurguladığı Nüfuz Alanları," *Osmanlı Araştırmaları* 61 (2023): 125, 148.

⁵⁸ OeStA, HHStA, Russland II, 37, Berichte aus Russland (04.1755-06.1755), fol. 101r, Kont Esterházy'den Şansölye Kont von Kaunitz'e, 24 Haziran 1755 St. Petersburg.

⁵⁹ OeStA, HHStA, Russland II, 37, Berichte aus Russland (07.1755-09.1755), fol. 9r, Kont Esterházy'den Şansölye Kont von Kaunitz'e, 9 Temmuz 1755 St. Petersburg.

Ancak Osmanlı elçisinin yabancı basında ne şekilde yer aldığına dair burada zikredilenlerle iktifa etmek mecburiyeti yoktur. Dönemin – başta Rus olmak üzere – Fransız, İtalyan, Leh, kısaca bu tarihlerde St. Petersburg'da bulunan yabancı devlet temsilcilerinin raporlarına dayanan basın da muhakkak ilgi çekici bilgiler içeriyor olmalıdır.

Yine Derviş Mehmed Efendi'nin elçiliğine ışık tutması adına, aynı sıralarda ve aynı şehirde bulunan Avusturya elçisi Kont Esterházy'nin Viyana'ya gönderdiği ilgili raporlar taranmış ve raporlarda geçen ilgili kısımlar ışığında gazete haberlerinde bulunmayan orijinal, hatta mahrem bilgilere ulaşılmıştır. Anlaşılacağı üzere bunun sebebi, istihbaratın gizli tutulması ilkesiyle doğrudan ilişkilidir. Bir misal olarak Rus yetkililerin, saraylarında düzenledikleri maskeli balo sırasında, hiçbir davetlinin Türk an'anesine uygun olmayacağı düşünülen maskeyi takmaması yönünde tedbir almaları, bu türden bilgilerdendir. Derviş Mehmed Efendi'nin elçilik heyetinin 30 kişiden müteşekkil ve kendisinin orta elçi statüsünde olduğunu, yine Miklós Esterházy'den öğrenmekteyiz. Binaenaleyh gerek dönemin basının gerekse görgü şahitlerinin yazdıklarının, bir Osmanlı elçisinin diplomatik misyonuna dair mühim bilgilerle katkı sağlamak potansiyeline sahip olduğu, bir kez daha apaçık biçimde ortaya çıkmış bulunmaktadır. Belki de bir elçiliğin çok yönlü olarak bilinebilmesi ve bundan hareketle diplomasi tarihindeki yerine tam olarak oturtulabilmesi, zaten bu tür kaynaklara da başvurulmasına bağlıdır, denilebilir.

Bunun dışında elçinin kısmen siyasî raporundan (takrîr), fakat hususen dönemin yabancı kaynaklarından hareketle, karakter ve mizacına ilişkin belirli bir kanaat sahibi olmak mümkündür. Bu kanaat ise önemlidir, zira biyografik veriler ışığında Osmanlı elçilerinin ana hatlarıyla kariyerlerini biliyor olmamızla birlikte, elçilere ait otobiyografi veya günlük şeklinde *ben anlatısı* türünde metinlerin kahir ekseriyetle yoksunluğu sebebiyle, kişilik yönleri büyük oranda karanlıkta kalmaktadır. Dolayısıyla Osmanlıların elçi seçim ve tayinlerinde nelere dikkat ettikleri tam anlamıyla anlaşılammaktadır. Hâl böyleyken, burada yabancı gözlemlerin önemi artmaktadır. Nitekim bu makalede istifade edilen Alman kaynakları, böyle bir imkânı ortaya çıkarmaktadır. Buna göre Derviş Mehmed Efendi'nin Rus muhataplarına mahviyetten ileri geldiği anlaşılan cevaplarla yüksek bir nezaket sergilediği, kibar şahsiyetinin muhataplarınca takdirle karışık hayretle karşılandığı, işini tamamlayıp bir an evvel dönmek istemesiyle memleket sevdalısı olduğu ve/veya yabancı topraklarda kendisini yabancı hissettiği, son olarak Rus aristokrasisine ait ihtişamlı saraylarda hoş vakit geçirmek gayesiyle müteaddit kereler davet edildiği eğlence ve ziyafetleri ya kibarca reddetmiş yahut ısrara binaen mecburen kabul etmiş olmasıyla, zahit bir kimse olduğu söylenebilir. Şayet 1764'te Rus topraklarından dönüş yolunda Bender'de vefat etmeseydi, ikinci Rusya sefâretine dair de kuvvetle muhtemel bir takrîr bulabilir ve böylece iki metni mukayese yoluyla hakkında daha sağlam ve güvenilir bir kanaate sahip olabilirdik. Her halükarda Derviş Mehmed Efendi kayıtlara, devletinin izzetini daima ön planda tutmuş ve baş tacı etmiş, vakarlı bir diplomat olarak geçmiş bulunmaktadır.

Beyanname:

- 1. Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- 2. Katkı Oranı Beyanı:** Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- 3. Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Declarations:

- 1. Ethics approval:** Not applicable.
- 2. Author contribution:** The author declares no one has contributed to the article.
- 3. Competing interests:** The author declares no competing interests.

KAYNAKÇA

Avusturya Devlet Arşivi (OeStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA).

Türkei V, Konv. 21-2: Varia und Collectanea (1741-1801).

Russland II, 37, Berichte aus Russland (04.1755-06.1755).

“Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen.” No. LX, 20.05.1755; No. LXVI, 03.06.1755.

Frankfurter Meß-Relation. Das ist halbjährliche Erzählungen der neuesten Staats- und Welt-Geschichten wie solche zwischen der Frankfurter Ostermesse und besagter Herbstmesse 1755. Durch zuverlässige Nachrichten zu unserer Wissenschaft gekommen (etc.), Frankfurt am Mayn: Im Engelhardischen Laden am Leonhards Kirchhofe, desgl. bey Philipp Wilhelm Fleischbein, im Nürnberger Hof, und dem Kanzellisten Raab, auf dem Garküchen-Platz, zu finden. Frankfurt am Main: Engelhardlichen Laden, 1755.

“Kurtz-gefasster historischer Nachrichten zum Behuf der neuern europäischen Begebenheiten.” VIII. Regensburg: Christian Gottlieb Seiffart, Ağustos 1755.

Hâkim Efendi, Mehmed. *Hâkim Efendi Tarihi [Osmanlı Tarihi 1166-1180/1752-1766]*. c. I-II. Haz. Tahir Göngör. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.

“Münchener-Zeitungen, von denen Kriegs-, Friedens- und Staatsbegebenheiten, inn- und ausser Landes.” Num. LXXXIII, 26.05.1755; Num. CIII, 30.06.1755.

Neue genealogisch-historische Nachrichten von den vornehmsten Begebenheiten, welche sich an den europäischen Höfen zutragen, worinn zugleich vieler Stands-Personen Lebens-Beschreibungen vorkommen. c. 73. Haz. Michael Ranft. Leipzig: Heinsius, 1756.

“Österreichische Nationalbibliothek.” Wien. Porträtsammlung, Inventar-Nr. PORT_00068686_01.

Süreyyâ, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*. c. 2. Haz. Nuri Akbayar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996.

Afyoncu, Erhan. *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*. İstanbul: Yeditepe, 2018.

Akçay, Eray. “Osmanlı-Rus İlişkilerinin St. Petersburg ve Çevresindeki Mimarî ve Âbidevî İzleri (XVIII-XIX Yüzyıl).” *Türkiye Günlüğü* 147 (2021): 161-180.

Ercan, Hüseyin Onur. “Gücün Aynası Yahut Taklidi: Prusya Kralı Büyük Friedrich’in Osmanlı İmparatorluğu’na Gönderdiği Mektuplarda Vurguladığı Nüfuz Alanları.” *Osmanlı Araştırmaları* 61 (2023): 117-149.

Khavanova, Olga. “Count Ludwig von Zinzendorf’s Diplomatic Mission to Saint Petersburg in 1755.” *Historical Studies on Central Europe* 2/1 (2022): 69-91.

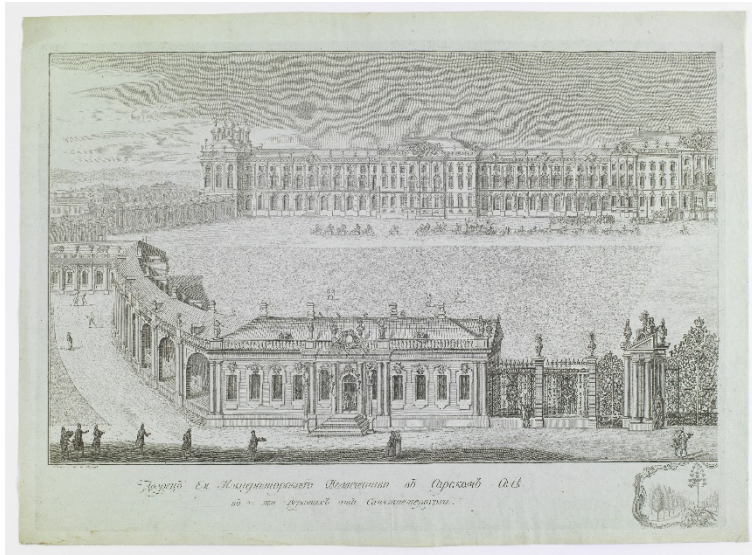
- Khavanova, Olga. "Madridtl Szentpétervárig. Grf Esterházy Mikls, Mária Terézia első magyar karrierdiplomatája." *Századok* 153/6 (2019): 1141-1166.
- Köse, Osman. "1722-1776 Tarihli Ecnebi Defterine Göre Osmanlı Rus Münasebetleri." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9 (1994): 152-166.
- Talbot Rice, Tamara. *Elizabeth, Empress of Russia*. New York: Praeger, 1970.
- Topaktaş, Hacer. "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Türk-Leh İlişkilerinden Bir Kesit: Kapıcıbaşı Mehmed Ağa'nın Lehistan (Polonya) Elçiliği (1757-1758)." *Osmanlı Araştırmaları* 29 (2007): 203-225.
- Unat, Faik Reşit. *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*. Nşr. Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: TTK, 1968.
- Erişim 09.11.2023. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/384404>.

EKLER

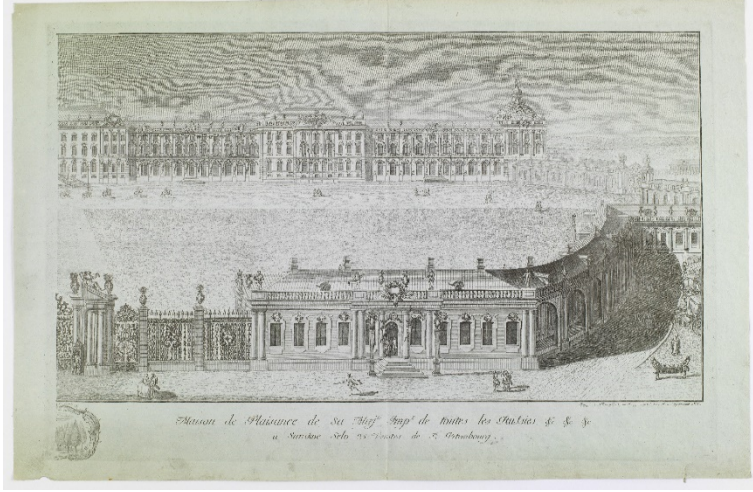
Ek 1: Münih Gazetesi'nin baş sayfası, "Münchener-Zeitungen, von denen Kriegs-, Friedens- und Staatsbegebenheiten, inn- und ausser Landes." Num. CIII, 30.06.1755.

Ek 2: Katerina Saray'ının 1761 yılında Rus ressam ve gravürçü Mihail İvanoviç Mahayev tarafından yapılmış gravürü. Erişim 09.11.2023.https://www.metmuseum.org/art/collection/search/384404.

Ek 3: Katerina Sarayı'nın 1761 yılında Rus ressam ve gravürücü Mihail İvanoviç Mahayev tarafından yapılmış gravürü. Erişim 09.11.2023.<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/384404>.

Ek 4: Avusturya elçisi Kont Esterházy'nin çağdaş bir gravürü. Österreichische Nationalbibliothek, Wien. Porträtsammlung, Inventar-Nr. PORT_00068686_01.

Ek 6: St. Petersburg Gazetesi'nin 19 Mayıs 1755 tarihli ekinin baş sayfası, OeStA, HHStA, Russland II, 37, Berichte aus Russland (04.1755-06.1755), fol. 75r.

